

פירוש לשיר כפה אדומה מתוך "כוכבים בחוץ"

יוסף גלובינסקי

כפה אדומה

נתן אלתרמן

עת יומנו הפרא נמחה כדמעה
מערים ויערות, משנה וחודש,
הולכת בדרך כפה אדומה,
ללקוט פרח בר בחורש.

ויוצאים אחריה פרה ואווז
וחתול מדדה על משענת --
כסיפור שאבד, כניגון מיני אז,
כבת צחוק נשכחה ונושנת.

ועומדות מרחוק השנים הבאות
ולשוא תמיהותינו כה רבו
ומוצץ לו ירח עירום אצבעו
כבימי בראשית, בחיק אבא.

ואנחנו שותקים. אדמה עשבית
בירקרק הריסים מפרפרת...
ועינינו עצמנו -- ולפתע נביט
והנה כבר חשכה הצמרת.

תקציר הפירוש

השיר מסביר את משמעות הזמן בדת היהודית. היום הוא תחומו של הטוב המיוצג על ידי יעקב והצבע הלבן לעומת הלילה שהוא תחומו של הרע המיוצג על ידי עשיו והצבע האדום ("אדמה עשבית"). בין שניהם נמצאת תקופת בין השמשות בה כיפת השמיים אדומה ("כפה אדומה"). כאשר היום "נמחה כדמעה" מופיעה השקיעה "כפה אדומה" ולבסוף בהגדרה התלמודית לאחר "הרף עין" ("ועינינו עצמנו – ולפתע נביט") מגיעה החשיכה המוחלטת לעולם ("והנה כבר חשכה הצמרת"). ישנן מצוות התלויות בזמן. הן דורשות נקיות מיוחדת ונעשות אך ורק ביום – תחומו של יעקב. הדוגמה הקלסית – הנחת תפילין. מצוות אלה נעשות על ידי גברים בלבד. חוה שהתפתתה על ידי הנחש הורישה לנשים את המחזור הנשי (נקרא בתלמוד "שושנה אדומה") צבעו של עשיו. התלמוד אומר שתפילין צריכים גוף נקי כאלישע "בעל כנפיים" שהסתיר מהרומאים את התפילין שבראשו על ידי כנפי יונה, שנאמר: "כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ(ריס)" ("בירקרק הריסים מפרפרת").

ההבנה הפשוטה

בפשטות, השיר מתאר סיטואציה שקורית בין סיום היום (במשפט הראשון) עד לתחילת הלילה (במשפט האחרון). כפה אדומה יוצאת לקטוף פרחים בחורשה דווקא בשעה מאוחרת כזו כשאחריה הולכים מספר בעלי חיים. בבתים השלישי והרביעי אנחנו מתרשמים מהסיטואציה, מתפלאים, אבל שותקים ומעדיפים לצפות בירח העולה והעשבים הנעים ברוח עד שהחשיכה נופלת באופן פתאומי על החורשה.

השאלות שעולות

הסיטואציה בשיר אם נקבל אותו כפשוטו היא חסרת הגיון. אם כפה אדומה אכן הולכת בדרך כמצוות אמה, ודאי שזו האחרונה לא הייתה מרשה לה לצאת בשעה מאוחרת, בה הסכנה מהזאב כפולה ומכופלת... בנוסף, חיות הבית אינן מוזכרות כלל באגדה המקורית כך גם חתול מדדה על משענת. שלישית – מדוע **יוצאים** אחריה ולא סתם **הולכים** אחריה כפי שהיא הולכת בדרך. רביעית מדוע בירקרק הריסים **מפרפרת** ולא **מרפרפת** כפי שיותר מקובל לגבי תנועתם העדינה של הריסים. חמישית – ממתי נקרא היום **פרא**? שישית – מה פשר המקפים הכפולים ושלוש הנקודות שעל הדיוקן בהדפסתם הקפיד אלתרמן מאד?

על שאלות אלה ורבות אחרות נענה בפירוש המוצע להלן.

הרעיון העיקרי

כפה אדומה מסמלת בשיר שני מובנים. המובן הראשון – **כיפת השמיים האדומה** בסימו של יום (יומנו נמחה כדמעה) כאשר ממשלת היום מעבירה את השרביט בהדרגה ולבסוף **כהרף עין** (ועינינו עצמנו -- ולפתע נביט והנה כבר חשכה) לממלכת הלילה.

מדרש בראשית **רבא** לאחר **תמיהות רבות** על פסוקי בראשית (**תמיהותינו כה רבו**), מסיק כי היום שייך ליעקב סמל התמימות, בעוד הלילה שייך לעשיו האדום (**אדמה עשבית**) סמל הרוע. מצוות מסוימות ובראשן הנחת תפילין נעשות אך ורק ביום כדי להיות בתחומו של יעקב ולהימנע מהלילה תחומו של עשיו. (**בירקרק הריסים מפרפרת** – תפילין צריכים גוף נקי כאלישע בעל כנפיים שנעשה לו נס בזמן גזירות רומי היא אדום והפכו התפילין שבראשו לכנפי יונה. תפילין מגינים על עם ישראל ככנפי יונה, שנאמר: "**כנפי יונה** (מפרפרת) נחפה בכסף ואברותיה **בירקרק** (ירקרק) **חרוץ** (= ריס העין).

במובן השני - **כפה אדומה** היא בדיוק מה שהיא מסמלת באגדת העם המקורית לפני עיבודם של האחים גרים (ראה ויקיפדיה) – **המחזור הנשי**. הוא נקרא במדרש - **"שושנה אדומה"**. עקב חטאה הקדמון של חווה עם הנחש (המזוהה עם עשיו) שהטיל בה את זוהמתו – נגרם לה המחזור הנשי (**כפה אדומה**). דם זה הגורם לטומאת הנדה מונע מנשים שמירת "גוף נקי" – קרי, גוף שאין בו זכר לעשיו המושל בלילה. לכן, נשים פטורות ואף מנועות מהנחת תפילין וקיום שאר מצוות המוגבלות רק ליום – תחומו של יעקב.

פירוש מקוצר

השיר עוסק בחשיבות העיתוי הנכון (**עת**) בדת היהודית כפי שהוא נרמז במדרש. ספציפית יותר – בהעדפת היום על הלילה בקיום מצוות מסוימות דווקא ביום ולא בלילה. המרווח שבין היום והלילה נקרא – בין השמשות. המאפיין אותו - **כפת השמיים האדומה**.

בית הראשון ובסוף הבית הרביעי מאזכרות שיטות שונות לקביעת משך בין השמשות: מהלך דרך חצי מיל אחרי השקיעה (**הולכת בדרך**), אודם כפת השמיים במערב (**כפה אדומה**) וכהרף עין (**ועינינו עצמנו -- ולפתע נביט והנה כבר חשכה...**).

בערב שבת, עוד לפני שכירת השמיים אדומה, צריך אדם לבדוק את חיות הבית ולהסיר מהן כל דבר מעיק, אלא אם כן הוא נועד ליופי או לשמירה. זאת, כדי שחיות הבית לא תצאנה לרשות הרבים עם משא עליהן ועל ידי כך תמנע מהן מנוחה שלמה ביום השבת. **תחילת הבית השני** שבשיר מביאה רשימה של חיות בית שמותר שתצאנה גם לאחר בין השמשות (**ויוצאים אחריה**) עם משהו עליהן: **פרה יוצאת** ברצועה שבין קרניה, **חתול יוצא** בקולר שבצווארו, **אווז שיצא** לרשות הרבים - ניתן **לדדות** אותו חזרה לבית, אדם קיטע יוצא בסמוכות שלו (**על משענת**).

בבית השלישי מאזכר הדיון במדרש בראשית רבא (**כה רבו שמתחרז עם אבא**) בו מרובות התמיהות (**תמיהותינו**) לגבי הפסוק: ויקרא אלוקים לאור יום, ולחושך קרא לילה (לא הוא אור ולא הוא יום? אתמהא!) – היום שמשרת בו השמש ושייך ליעקב איש תם (ויהי בוקר) והלילה – שמשרת בו הירח ושייך לעשיו (ויהי לילה). עשיו הוא שעיר הוא אדום הוא שטן הוא עזאזל הוא סמאל הוא יצר הרע הוא הנחש שהטיל זוהמתו בחווה. רק יום אחד בשנה – יום הכיפורים, כמו **בימי בראשית** בשבת הראשונה (יום אחד – שנתן לו יום אחד) האור משמש גם בלילה והשטן (עשיו, אדום) אינו יכול לקטרג. בתמורה הוא מקבל כפיצוי קרבן – שעיר לעזאזל – המובל למדבר על ידי איש עיתי שנבחר כבר לפני שנה ועמד מרחוק בשנה הקודמת כדי ללמוד את מלאכת השעיר לעזאזל (**ועומדות מרחוק השנים הבאות**). השעיר לעזאזל הוגרל ולא נבחר (**בחיק יוטל אל הגורל**). ביום הכפורים בין השמשות כשכיפת השמיים אדומה – אסור אפילו להושיט אצבע למים (**ומוצץ... אצבעו**).

תחילת בית רביעי מראה איך יהושע בן נון כיוון את מלחמתו לשעות היום – "שמש בגבעון דום!". "שתוק" אמר יהושע לשמש, לא "עצור" (ואנחנו שותקים). כאשר נמנע מהשמש שהוא אחד מ"אותות השמיים ומהוה את סמלו של יעקב" מלקלס את בוראו – הוא נעצר במסלולו. בהמשך הבית מוסבר מדוע נשים פטורות ממצוות התלויות בזמן, בעיקר מהנחת תפילין שמצוותם רק ביום וגם הם נקראים "אות". **אדמה עשבית** (אדום הוא עשיו, וגם קללת אדם וחווה: ארורה האדמה בעבורך.. ואכלת את עשב השדה.. הרבה ארבה עצבונך והרוגך). זוהמת הנחש (הוא עשיו הוא אדום) שהוטלה בחווה בחטא הקדמון גרמה לחווה את המחזור הנשי. הדם האדום המזכיר את עשיו נקרא בלשון חכמים "שושנה אדומה" (אשתו אומרת לו: "כשושנה אדומה ראיתי" - ואינו פורש). גם סיפור כיפה אדומה במקורו נועד לבנות שקיבלו את המחזור (כיפה אדומה) להזהיר מפני הזאבים שאורבים להן אם תרדנה מהשביל. המחזור הנשי שנגרם עקב חטאה של חווה והמזכיר את עשיו האדום שזמנו הוא הלילה, אינו מאפשר קיום מצוות הקשורות ביום, יומו של יעקב איש תם. **בירקק הריסים מפרפרת** – תפילין צריכים גוף נקי ולכן נשים לא יכולות להניחם ביום השייך ליעקב עקב החשש מהמחזור שמקורו בזוהמת הנחש – עשיו. זאת לומדים מ"אלישע בעל כנפיים" שנעשה לו נס בתקופת גזירות הרומאים והפכו התפילין שלו לכנפי יונה, שנאמר: כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקק חרוץ (חרוץ = ריס העין).

הפירוש המלא

(הבית הראשון של השיר מקורותיו בעיקר ממסכת שבת פרק "במה מדליקין")

עת יומנו

כבר מילת הפתיחה של השיר מכוונת לנושא העיקרי – חשיבות עיתוי המצוות ביהדות בהקשר ליום והלילה.

ספר קהלת פרק ג

(א) לְכָל זְמַן וְעַת לְכָל חֶפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם

בנוסף, קיים בתורה אדם שכינויו הוא הזמן – איש עתי. כפי שנראה בהמשך תפקידו חשוב מאד במהלך יום הכיפורים, שהוא היום היחיד בשנה, בו האור מושל גם בלילה.

ספר ויקרא פרק טז

(כא) וְסַמֵּן אֶהְרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחַי וְהַתְּוֹדָה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֵתִי הַמְדַבֵּר:

עת יומנו הפרא

יום הוא יחידת זמן הנקבעת לפי תצפיות בגרמי השמיים. חודש מוגדר כ 30 יום ושנה כ 12 חודש. למעשה ישנן סטיות מסוימות, חודש הוא רק 29.5 ימים ושנה היא 365 יום ולא 360. לכן, מוגדר היום בשיר כ"פרא", הכוונה – לא מדויק בקביעת חודשים ושנים שגם קביעתם תלויה בתצפיות בגרמי השמיים.

תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה דף יב/ב

מה שחמה מהלכת לשנים עשר חדש, הלבנה מהלכת לשלושים יום. אמר רבי יונה לית כאן שיעורא (אין כאן שיעור מדויק) אלא אפילו פרא מיכן. (פחות קצת, חודש הוא פחות מ 30 יום ו 12 חודשי לבנה הם פחות משנת חמה).

נמחה כדמעה

זוהי הרחבה תיאורית שנותן רבי חנינא לשיעור מהלך חצי מיל מהשקיעה שהוא משך זמן בין השמשות לפי רבי נחמיה – ראה להלן. התיאור עוסק באכילת תרומה (דמעה). התיאור שונה קצת בין התלמוד הבבלי והירושלמי ומובאים כאן שניהם.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לה/א

רבי חנינא: הרוצה לידע שיעורו של רבי נחמיה (לבין השמשות) יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף ג/א

רבי חנינא: התחיל גלגל חמה לשקע, אדם עומד בראש הר הכרמל וירד וטובל בים הגדול ועולה ואוכל בתרומתו - חזקה ביום טבל.

ספר שמות פרק כב

(כח) מְלֹאֲתָךְ וְדַמְעָךְ לֹא תֵאָחֵר (רש"י: ודמעך – התרומה).

מערים ויערות

כאשר כיפת השמיים מכוסה בעננים שום שיטה הקשורה לתצפיות בגרמי השמיים אינה יעילה לקבוע מתי השקיעה על מנת להדליק נרות שבת. לכן יש לצפות בעופות להם יש חוש רגיש יותר למצב השמש. בעיר – התרנגולים מתיישבים על המוטות בלול ומפסיקים לרוץ בחצר עוד לפני השקיעה. בעיר – העורבים מתיישבים על הענפים עוד לפני השקיעה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לה/ב

אמר רבא לעוזרו: ...מה תעשו ביום מעונן בו אין רואים את השמש? בעיר – צפו בתרנגולים, בעיר – בעורבים (רש"י חזו תרנגולין - היושבים על הקורות מבעוד יום, וכן העורבים בשדה) אפשרות נוספת – בפרחים (ראה להלן לגבי פרח בר בחורש).

משנה וחודש

יום, חודש ושנה – אלו התקופות שנקבעות על ידי תצפיות בשמש ובירח.

תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה דף יב/ב
 (דיון לגבי מהלך השמש והירח בכיפת השמיים) מה שחמה מהלכת **לשנים עשר חדש** הלבנה
 מהלכת **לשלושים יום**. אמר רבי יונה לית כאן שיעורא (אין כאן שיעור מדויק) אלא אפילו פרא
 מיכן. (פחות קצת).

הולכת בדר

שקיעת החמה היא דבר מדויק לקביעה בתצפית, לאחר השקיעה מהלך של 9 דקות – זהו בין
 השמשות לפי הגדרת רבי נחמיה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לד/ב
 ואיזהו בין השמשות? ...רבי נחמיה אומר כדי **שיהלך אדם** משתשקע החמה חצי מיל.

כיפה אדומה

כיפת השמיים נעשית אדומה בזמן השקיעה ובין השמשות עד הלילה. לפי רבי יהודה, תצפיות
 בגוונים האדומים של אזורים שונים בכיפת השמיים מסייעים לקבוע מתי מסתיים היום, מתחיל
 ומסתיים בין השמשות ומתי מתחיל הלילה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לד/ב
 ואיזהו בין השמשות? משקיעת החמה כל זמן **שפני מזרח** (פני מזרח = מערב) **מאדימין**. השחיר
 התחתון (רש"י - תחתון של **כיפת הרקיע**) ולא השחיר העליון (רש"י - גובהה של **כפה**) - בין
 השמשות, השחיר העליון והשוה לתחתון זהו לילה, אלו דברי רבי יהודה.

ללקוט פרח בר בחורש

כאשר יש יום מעונן ולא ניתן לקבוע מתי השקיעה לפי תצפית בשמש אפשר, אם נמצאים מחוץ
 לעיר, לצפות בפרח בר מסוים שעליו נוטים תמיד לכיוון השמש וכך ניתן לדעת היכן השמש
 נמצאת.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לה/ב
 אמר רבא לעוזרו: ...מה תעשו ביום מעונן בו אין רואים את השמש? בעיר – צפו בתרנגולים,
 בחורש – בעורבים (רש"י: חזו תרנגולין - היושבים על הקורות מבעוד יום, וכן העורבים בשדה)
 אפשרות נוספת – **באדאני (פרחי המלוה)** (רש"י: אדאני - עשב הקרוי מלו"א ועלין שלו נוטין
 לצד החמה, שחרית כפופין למזרח, ובחצי היום זקופין, ולערב כפופים מאד למערב).

(הבית השני של השיר מקורותיו בעיקר ממסכת שבת פרק "במה בהמה יוצאה")

יוצאים אחריה

ביום שישי אחרי תקופת בין השמשות המכונה בשיר כפה אדומה, מתחילה השבת. ישנה מצווה בשבת שכל בעלי החיים ינוחו. יש צורך לכן עוד לפני שהשבת נכנסת, קרי – בזמן כפה אדומה..., להוריד מעל בעלי החיים השונים כל דבר שעשוי להעיק עליהם ונחשב למשא. מותר להשאיר על בעל החיים רק דברי קישוט או אמצעים לשמירה עליו. הפרק הרלוונטי במסכת שבת נקרא: "במה בהמה יוצאה?" (מרשות היחיד לרשות הרבים).

משנה מסכת שבת פרק ה

בְּמָה בְּהֵמָה יוֹצֵאָה וּבְמָה אֵינָה יוֹצֵאָה. וְאֵינָן הֶעֱגֵל יוֹצֵא בְּגִימוֹן. וְלֹא פָּרָה בְּעוֹר הַקֶּפֶד, וְלֹא בְּרֻצוּעָה שְׂבִין קַרְנֵיהָ.

פְּרָה (פרה שהייתה יוצאת בשבת עם רצועה בין קרניה)

פְּרָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הֵיטָה יוֹצֵאָה בְּרֻצוּעָה שְׂבִין קַרְנֵיהָ, שְׁלֹא בְּרֻצוֹן חֲכָמִים:

ואונו (מדדה)

אוונים ניתן לדדות אותם ברשות הרבים על ידי שאוחזים בגופם ומוליכים אותם. תרנגולים אסור לדדות כי הם מגביהים עצמם מהקרקע ואז יש חשש טלטול ברשות הרבים.

משנה מסכת שבת פרק יח

תְּרַנְגֵּלֶת שְׂבֵרְחָה (מן הבית לרשות הרבים), דוֹחִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּכְנַס. (רע"ב: ... אבל אווזין ושאר עופות **מדדין**) מְדַדִּין עֲגָלִין וְסִיחִין בְּרִשׁוֹת הָרַבִּים (רע"ב: אוחז בצוארו ובצדדיו וגוררו ומסיעו ומנענע לו רגליו).

וחתול

חתול יוצא בשבת בסוגר, שהוא הקולר שעל צווארו ואין כאן חשש משא אלא אמצעי שמירה שלא יברח מבעליו.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נא/ב

אמר רב הונא בן חייא בשם שמואל: הלכה כחנניה **שחתול** יוצא בשבת בסוגר (קולר על הצואר).

על משענת

לאדם אסור לצאת לרשות הרבים ולטלטל חפצים בשבת. אבל לאדם קיטע – הקביים מותרות בטלטול ברשות הרבים כי הן אמצעי ההליכה שלו ונחשבות חלק ממנו.

משנה מסכת שבת פרק ו

(ח) **הַקִּטְעַע יוֹצֵא בְּקַב שְׁלוֹ, דְּבָרֵי רַבִּי מְאִיר. וְרַבִּי יוֹסִי אוֹסֵר. וְסֻמוֹכוֹת שְׁלוֹ, טְמֵאִין מְדָרְסִין, וְיוֹצֵאִין בְּהֵן בְּשַׁבָּת, וְנִכְנָסִין בְּהֵן בְּעֶזְרָה.**

אלתרמן שם שני מקפים אחרי הקטע דלעיל כדי שנעשה אתנחתא בקריאת השיר ואחר כך נמשיך לחלק השני של הבית העוסק בנושא אחר ואינו המשך לחלק הראשון.

תקופת הזמן של בין השמשות - נסתפקו בה חכמים מה היא, הואיל והיום והלילה משמשים בה בערבוביה:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לד/ב

תנו רבנן: בין השמשות - ספק מן היום ומן הלילה (תערובת), ספק כולו מן היום, ספק כולו מן הלילה.

ניתנות עכשיו דוגמאות מהתנ"ך והתלמוד למצבים הדומים לבין השמשות בו שני הפכים משמשים בערבוביה. הקידומת כ.. לפני כל ביטוי משמעותה "כמו".

כספור שאבד

בין השמשות מעורב מיום ומלילה כמו ספרי אבידן שהם ספרי תנ"ך שנכתבו על ידי שאינם יהודים ולא ניתן להכריע האם מותר להוציא אותם מתוך שריפה תוך כדי חילול שבת.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קטז/א

שאל יוסף בר חנין את רבי אבהו: אלו ספרי דבי אבידן מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין? תשובה: אין ולא (כן ולא ביחד...) ורפיא בידיה (רפויה התשובה בפיו).

כנגון מני אז

ניגון מני אז הוא שירת דבורה בה מוזכרות המילים מני ואז בסמיכות, פסוק אחר פסוק.

ספר שופטים פרק ה

(יג) אַז יָרַד שָׁרִיד לְאֲדִירִים עִם יְדֹן יָרַד לִי בְּגִבּוֹרִים:

(יד) מְנִי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בְּעַמְלֶק אַחֲרָיִךְ בְּנִימִין בְּעַמְמִיךְ מְנִי מְכִיר יָרְדוּ מְחַקְקִים וּמְזַבְּלֵן מְשָׁכִים בְּשֶׁבֶט סִפֵּר:

כמו בין השמשות בו מעורב היום והלילה - כך גם לגבי שירת דבורה, דבורה וברק שרו בערבוביה:

ספר שופטים פרק ה

(א) וַתָּשֶׁר דְּבוֹרָה וּבָרַק בֵּן אֲבִינֵעַם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמֶּר:

כבת צחוק נשכחה ונושנת

בת צחוק (שחוק?) אינה צחוק מלא, אלא צחוק מהול בעצב כמו בין השמשות:

משלי פרק יד

(יג) **גַּם בְּשֹׁחֵק יִקָּאֵב לֵב וְאַחֲרֵיתָהּ שְׂמֵחָה תּוֹנֶה:**

מלב"ם על משלי פרק יד פסוק יג - חלק באור הענין

(יג) השחוק נראה רק בחיצוניותו, והשמחה בלב, ויש בוכה ושחוק. **בוכה בלבו ושחוק בפיו.**

כבת צחוק נשכחה ונושנת

המילה "נשכחה" מוזכרת רק פעם אחת בכל התנ"ך - הנביא ישעיהו מדמה את העיר צור ל"זונה נשכחה" שמנגנת ושרה ביחד כדי שישומו לב אליה. שוב הקבלה לעירוב היום והלילה בין השמשות.

ספר ישעיה פרק כג

(טז) קָחִי כְנֹר סִבִּי עִיר זֹנָה נְשָׁכְחָה. הֵיטִיבִי נַגֵּן הַרְבֵּי שִׁיר לְמַעַן תִּזְכְּרִי.

מלב"ם לספר ישעיה פרק כג פסוק טז

(טז) נגן, שיר - ניגון בכלי, שיר יהיה גם בפה.

כבת צחוק נשכחה ונושנת

המילה "נושנת" מוזכרת רק פעם אחת בכל התנ"ך. זהו סוג של נגע צרעת בו ישנם סימני טומאה וטהרה בערבוביה, שוב הקבלה לתערובת היום והלילה בין השמשות.

ספר ויקרא פרק יג

(יא) צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הוּא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְאֹת הַכֹּהֵן לֹא יִסְגְּרוּנוּ כִּי טָמֵא הוּא

רש"י על ויקרא פרק יג פסוק יא

(יא) צרעת נושנת היא - מכה ישנה היא תחת המחיה וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה

(הבית השלישי של השיר מקורותיו בעיקר ממדרש בראשית רבא [יתרון היום על הלילה כפי שנלמד מסיפור בריאת המאורות] וממסכת יומא [יום הכיפורים - יום שכולו ארוך])

ועומדות מרחוק השנים הבאות

חלק עיקרי מעבודת יום הכיפורים בבית המקדש היה שילוח השעיר לעזאזל ביד איש עתי למדבר. איש זה כפי שנראה להלן היה מזומן לתפקיד עוד מהשנה שעברה. הוא היה מלווה את האיש עתי של השנה ההיא עד הסוכה האחרונה לפני הצוק ממנו דדרו את השעיר לעזאזל ומסתכל היטב כדי ללמוד בדיוק מה יש לעשות לקראת השנה הבאה.

כתר יונתן ויקרא פרק טז

(כא) ... ויתן אותם בשבועת אמירה ומפורש בשם הגדול והנכבד על ראש השעיר וישלח ביד איש אשר מזומן מן אשתקד [שנה שעברה] ללכת למדבר של צוק שהוא בית דירתו:

משנה מסכת יומא פרק ו

משנה ה

[ה]...ומלויים אותו מסוכה לסוכה חוץ מאחרונה שבהן, שאינו מגיע עמו לצוק, אלא עומד מרחוק ורואה את מעשיו:

רמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ג הלכה ז
ואנשי הסוכה האחרונה עומדין בסוף התחום ורואין את מעשיו מרחוק,

ולשוא תמיהותינו כה רבו

כל המשפט שולח אותנו למדרש בראשית רבא. בהתחלה – בשבח עשיית דבר בעיתו כלומר בזמן האור כפי שאמר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י).

בראשית רבה פרשה ג

רשב"י פתח: כתוב במשלי, "שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב". שמחה לאיש (מנוקד בקמץ ולא בשוא) - זה הקב"ה, שנאמר: "ה' איש מלחמה ה' שמו", במענה פיו – "ויאמר אלהים יהי אור", ודבר בעתו מה טוב – "וירא אלהים את האור כי טוב".

ולשוא תמיהותינו כה רבו

"רבו" מתחרז בבית זה עם "אבא" ולכן מרמז גם על "רבא".
בבראשית רבא מובאות 3 תמיהות בפסקה אחת (השיא בכל פסקות המדרש). פסקה זו עוסקת במשמעות היום מול הלילה.

מדרש רבה בראשית פרשה ג פסקה ו

ויקרא אלהים לאור - יום. לא הוא אור ולא הוא יום? אתמהא! ... ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים. אתמהא! שבעת, ולא שלשה הן? ... המימך צווית בוקר ידעת השחר מקומו. הידעת מקומו אי זה הוא? אתמהא!

להלן סדרת הוכחות ממדרש רבה: היום הוא הזמן המועדף כי שולט בו האור, שהוא סמל הטוב. היום הוא בחלקו של יעקב והלילה – בחלקו של עשיו. יום אחד בשנה – יום הכיפורים גם הלילה – בחלקו של יעקב. כך היה גם בשבת הראשונה לבריאת העולם.

משל למלך שהיה לו שני איסטרוטיגין אחד שליט ביום ואחד שליט בלילה. והיו שניהם מדיינין זה עם זה, זה אומר - ביום אני שולט וזה אומר ביום אני שולט. קרא המלך לראשון (השמש), אמר לו: פלוני, יום היא תחומך. וכן לשני (קרא לירח) ואמר לו: פלוני, לילה היא תחומך. כך ויקרא אלהים לאור יום, אמר לו יום היא תחומך, ולחשך קרא לילה אמר לו לילה היא תחומך.

אמר רבי אלעזר: לעולם אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה, אלא על הטובה. "ויקרא אלהים לאור - יום, ולחושך קרא אלהים לילה" אין כתיב כאן! אלא: "ולחושך - קרא לילה":

"ויקרא אלהים לאור יום" - זה יעקב, "ולחשך קרא לילה" - זה עשו, "ויהי ערב" - זה עשו, "ויהי בקר" - זה יעקב, "יום אחד" - שנתן לו הקב"ה (נתן ליעקב על חשבון עשו). ואיזה זה? (יום שגם הלילה שלו שייך ליעקב) - יום הכפורים.

ויקרא רבה פרשה כא

בימות החמה - שס"ה (365) יום. "השטן" גימטריא שס"ד (364). שכל ימות השנה - השטן מקטרג, וביום הכפורים - אינו מקטרג.

בראשית רבה פרשה יב (וגם יא)

(בשבת בראשית) שלשים ושש שעות (רצופות) שמשה אותה האורה - שתים עשרה של ערב שבת, ושתיים עשרה של ליל שבת, ושתיים עשרה של שבת. כיון שחטא אדם הראשון - ביקש (הקב"ה) לגנוה. (בכל אופן) חלק כבוד לשבת, שנאמר: "ויברך אלהים את יום השביעי", ובמה בירכו? באור (כי טוב). כיון ששקעה החמה בלילי שבת שמשה האורה. האירה אותה האורה כל היום וכל הלילה. כיון ששקעה חמה במוצאי שבת התחיל החושך ממשמש ובא. באותה שעה נתיירא אדם הראשון, אמר: שמא הנחש בא להזדווג לי! "אך חשך ישופני", **אתמהא**, מה עשה לו הקב"ה? זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצאת האור וברך עליה.

מפני מה מברכין על האור (שמדליקים אותו) במוצאי שבת בורא מאורי האש?, מפני שהוא תחילת ברייתו. גם במוצאי יום הכפורים מברכין על אור (שדלק מערב יום כיפור) - מפני ששבת האור כל אותו היום.

ומוצץ לו ירח עירום אצבעו

שיטה נוספת לקביעת בין השמשות: הירח קשור בקביעת בין השמשות בייחוד באמצע החודש אז הוא זורח בדיוק כאשר החמה שוקעת.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף ב/ב

רבי אומר: הלבנה בתקופתה, התחיל לגלגל חמה לשקע ותחילת לגלגל לבנה לעלות - זהו בין השמשות.

ומוצץ לו ירח עירום אצבעו

איזכור לדברים שניתן לעשותם בין השמשות. למשל ה"דמאי" פירות של אדם שאין בטוחים שהפריש מעשרות כראוי ולכן מפרישים מהם מעשרות בלי ברכה. הואיל ואין מברכים עליה ולכן אין מזכירים את שם ה' ניתן לבצע את ההפרשה גם בעירום.

משנה מסכת דמאי פרק א

(ד) הַדְּמַאי, מְעַרְבֵין בו, וּמְשַׁתְּפֵין בו, וּמְבָרְכִין עָלָיו, וּמְזַמְּנִין עָלָיו, וּמְפָרְשִׁין אוֹתוֹ עֲרוּם, בֵּין הַשְּׂמֹשׁוֹת.

ומוצץ לו ירח עירום אצבעו

עוד אזכור ליום הכיפורים. יום כיפור וגם תשעה באב הם ימי עינוי ואסור להתרחץ בהם. תחילת האיסור - כבר בין השמשות של היום שלפניהם. נאמר בתלמוד שבין השמשות – כבר אסור להושיט אצבע לתוך מים וכמובן גם למצוץ אצבע. ביום כיפור – האיסור מהתורה ובתשעה באב – בהוראתם של חכמים.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נד עמוד ב

אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספקו אסור וזה ספקו מותר. מאי ספקו מותר - לאו **בין השמשות** שלו? - אמר רב שישא בריה דרב אידי: לא, לקביעת החודש (2 ימים מספק). הא לכל דברים - זה וזה שווים. מסייע לרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: **אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים** בתשעה באב, כדרך שאסור להושיט אצבעו ביום הכיפורים.

כבימי בראשית

בשבת בראשית, האור (במדרש רבא – "אורה שנבראת בששת ימי בראשית") שימש גם בלילה, 36 שעות רצוף. **כך גם ביום כיפור האורה נמצאת גם בלילה – עשיו נאלץ לוותר על לילה אחד בשנה.**

אבל, תמורת הוויתור על שליטה כלשהי ביום הכיפורים - עשיו וכוחות הלילה והרשע מקבלים פיצוי:

בחיק אבא

הפיצוי לעשיו הוא השעיר הניתן בפקודת ה' לעזאזל – סמאל – עשיו – כפיצוי על שלא יוכל לקטרג יום אחד.

מדרש רבה פרשה צח פסקה ב

(כתוב בספר משלי): "**בחיק יוטל את הגורל**" - זה גורלו של יום הכפורים, "ומה' כל משפטו" - לידע איזה הוא לשם ואיזה לגזרה.

ספר ויקרא פרק טז

(ז) וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְדֹנָד פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

(ח) וְנָתַן אֶהָרֶן עַל שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים גְּרָלוֹת, גּוֹרֵל אֶחָד - לַיְדֹנָד וְגּוֹרֵל אֶחָד - לְעֶזְאֵזל:

קראו את הסברו של רבנו בחיי מפרשני התורה על פי תורת הסוד על נושא השעיר לעזאזל, הגורל ותפקידו כפיצוי.

רבנו בחיי על ויקרא פרק טז פסוק ז
וכוונת התורה איננה להקריב לעזאזל וחלילה זה, שאין כל העובד שיתכוון בתפילתו ועבודתו כי אם להקב"ה לבדו. ומפני זה, היו השעירים האלה שניהם מתנה לה' יתברך, לבאר שאין כוונתנו בשניהם כי אם לשם המיוחד בלבד. ולכך היה הכהן עושה בהן בתחילת מעשיו שני דברים אלו, היה נותן שניהם מתנה לה' יתברך, והיה מטיל עליהם גורלות, לפי שהדבר הנחלק על ידי גורל הוא החלק הבא מאת ה', כענין שכתוב (משלי טז, לג) **בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו**. כי אילו היה הכהן מקדיש אותן בפה ואומר עליהם זה לה' וזה לעזאזל, היה משווה ענין לענין והיה הענין כעין עבודה לעזאזל, ולא יתכן לעשות כן. אבל עתה, שהיה על פי הגורל, הנה ה' יתברך נותן השעיר ההוא לעזאזל ומאתו בא אליו והוא יבחר ולא אנו.

בראשית רבה פרשה סה

"ויאמר יעקב אל רבקה אמו, הן עשו אחי איש שעיר" - גבר של שדים, כמו שנאמר בישעיהו:
"ושעירים ירקדו שם". "ונשא השעיר עליו" - זה עשו, שנאמר "הן עשו אחי איש שעיר", את כל עונותם - עונות תם, שנאמר: "ויעקב איש תם".

רבנו בחיי על ויקרא פרק טז פסוק ז
ומעתה יתגלה לנו מכל זה השעיר המשתלח למי הוא משתלח, ומה שמו ומה ארצו וכל מקומות ממשלתו, כי הם מקומות השממון והחורבן כי הוא שר המדבר, וכל המלחמות והמהומות וכל מכת חרב והרג ואבדן ישתרגו מאצילות כוחו, וכל שולפי חרב בעמים ימשכו כח ממנו, **והוא המקבל השעיר הזה**, כי העזים והשעירים מהבהמות בחלקו. ומהאומות זרעו של עשו שנקרא שעיר, שנאמר (בראשית כז, יא) הן עשו אחי איש שעיר, גם אומתו נקראת שעיר, שנאמר (במדבר כד, יח) והיה ירשה שעיר אויביו, וכן בחלקו השדים המשטינים והמזיקים הנקראים שעירים, שנאמר (ישעיה יג, כא) ושעירים ירקדו שם:

בחיק אבא

מדרש רבה מראה שלמרות מעבר היום ללילה יש מי שיכול להמליך את יעקב (היצר הטוב) על עשיו (היצר הרע) ומסייעים לו מן השמיים.

מדרש רבה קהלת פרשה ט פסקה ז
(אדם ששמו) **אבא** תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת לפני חשיכה וחבילתו מונחת לו על כתפו. מצא מוכה שחין אחד מוטל בפרשת דרכים. אמר לו: רבי, עשה עמי צדקה והכניסני לעיר. אמר (אבא): אם אני מניח חבילתי, מהיכן אתפרנס אני וביתי? ואם אני מניח את מוכה שחין, אני מתחייב בנפשי! מה עשה? **המליך יצר טוב על יצר רע** והכניסו למוכת שחין לעיר, ובא ונטל את חבילתו ונכנס עם דמדומי חמה. והיו הכל תמהין ואומרים: זה הוא אבא תחנה חסידא? אף הוא

הרהר בלבו ואמר: תאמר שמה חללתי את השבת? באותה שעה הזריח הקב"ה את החמה, דכתיב (מלאכי ג') "וזרח לכם יראי שמי, שמש צדקה ומרפא בכנפיה".

(המשפט העיקרי בבית הרביעי, מקורו במסכת שבת פרק "במה טומנין").

ואנחנו שותקים.

תפקידה של השמש סמלו של יעקב הוא להלל את בוראה. אם היא שותקת – מפסיק מהלכה בשמיים. כך עצר יהושע את השמש בגבעון, אמר לו – דום (שתוק) ואז הוא היה חייב לעצור באמצע השמיים. העצירה שמרה את שליטתו של יעקב בעולם ועזרה לישראל לנצח את אויביו הנשלטים על ידי עשיו בלילה.

מדרש תנחומא אחרי מות פרק ט

ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגויים (מלאכי א): משעה שהשמש זורח עד שעה שהוא שוקע אין קילוסו של הקב"ה פוסק מפיו. שנאמר: "ממזרח שמש ועד מבואו...". וכן אתה מוצא בשעה שעמד יהושע ועשה מלחמה בגבעון. מה כתוב שם? "אז ידבר יהושע לה' ביום תת' את האמורי לפני בני ישראל ויאמר לעיני ישראל, שמש בגבעון דום וגו' (יהושע י). בקש יהושע לשתק את החמה, אמר לה: שמש בגבעון דום! לא אמר עמוד, אלא – דום! (שתוק). למה אמר לו דום? שכל זמן שהוא מקלס יש בו כוח להלך, דמם – עמד. לכך אמר לו יהושע שיעמוד, שנאמר שמש בגבעון דום. אמר השמש: וכיון שאני שותק מי יאמר קילוסו של הקב"ה? אמר לו יהושע: דום אתה ואני אומר שירה בעבורך, שנאמר: (יהושע י) אז ידבר יהושע לה' ואין אז אלא שירה, שנאמר (שמות טו) אז ישיר משה.

הנקודה אחרי "ואנחנו שותקים" אומרת שאין המשך רציף להמשך השורה המבטא כבר רעיון אחר:

אדמה עשבית

אזכור של המושל בלילה – עשיו:

ספר בראשית פרק כה

(כה) וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כָּלֹּ כְּאֲדָרֶת שֶׁעַר וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֶשׂו.
(כו) וְאַחֲרָי כֵּן יֵצֵא אָחִיו וַיְדוּ אֶחְזֵת בְּעֵקֵב עֶשׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב.
(כז) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים. וַיְהִי עֶשׂו אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שֹׁדֵה, וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים.

כפי שאמרנו לעיל כל השמות הבאים: חושך, לילה, הנחש, יצר הרע, מלאך המוות, עשיו, אדום, שעיר, סמאל, עזאזל והשטן הם בעצם אותה ישות המסמלת את הרוע. בעוד שאור, יום, יצר הטוב, יעקב הם אותה ישות המסמלת את הטוב.

החטא הקדמון של חוה בגן עדן – גרם לה לנזק עולמי בגוף – המחזור הנשי המסמל את זוהמת הנחש וצבעו האדום של עשו:

ספר בראשית פרק ג:

(טז) אֶל הָאִשָּׁה אָמַר הָרְבָּה אֲרָבָה עֲצָבוֹנָךְ וְהָרַגְךְ בְּעֵצֵב תִּלְדִּי בָנִים וְאֶל אִישׁךָ תִּשְׁוֹקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ:

(יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אַרְוֶכָה הָאָדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ בְּעֵצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
(יח) וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לְךָ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה:

רבנו בחיי על בראשית פרק ג פסוק טז :

(טז) הרבה ארבה עצבונך. ענין העצבון הוא צער האורח (הווסת) שהוא חולי טבעי באשה, כענין שאמרו ז"ל (נדה ט). ראשה ואבריה כבדין עליה, ולפי שהחולי הזה יתמיד לבוא עליה מחודש לחודש, על כן כפל הלשון הרבה ארבה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמו/א

שבא נחש על חוה - הטיל בה זוהמא. פירוש ספר בניהו בן יהוידע: שטומאת הנדה (המחזור הנשי) באה מכוח זוהמת הנחש.

נשים פטורות ממצוות עשה התלויות בזמן. הדוגמה הקלסית - פטור ואפילו מניעה מהנחת תפילין:

(47) פסיקתא רבתי פרשה כב

מיכל בת (שאול) הייתה לובשת תפילין... ר' חזקיה בשם רבי אבהו אמר: ...ומיכל בת (שאול) - מיחו בידה חכמים (שלא תניח תפילין):

מסכת קידושין פרק א משנה ז:

[ז] ...וכל מצות עשה שהזמן גרמה - אנשים חייבים ונשים פטורות ...

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת קידושין פרק א משנה ז:

ומצות עשה שהזמן גרמה היא שחובת עשייתה בזמן מסויים, ושלא באותו הזמן - אין חיובה חל. כגון: הסוכה, והלולב, והשופר, והתפילין, והציצית, לפי שחובתן ביום ולא בלילה, וכל כיוצא באלו.

רמב"ם יד החזקה - הלכות תפילין מזוזה וספר תורה פרק ד:

(י) זמן הנחת התפילין ביום ולא בלילה שנאמר: "מימים ימימה". "חוקה" זו היא מצות תפילין.

ספר שמות פרק יג:

(ט) וְהָיָה לְךָ לְאֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְדְוֹד בְּפִיךָ כִּי בְּיַד חֻזְקָה הוּצָאָךְ יְדְוֹד מִמִּצְרָיִם:

(י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יָמִימָה:

בִּירְקָה הַרִיסִים מִפְּרַרְתָּ...

במסכת שבת, בפרק "במה טומנים", ישנה משנה המפרטת את החומרים בהם ניתן להטמין אוכל בערב שבת כדי לשמור על חום התבשיל מבלי שתתרחש תסיסה בתוכם.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף מט/א

משנה: טומנין בכסות ובפירות **בכנפי יונה** ובנסורת של חרשים ובנעורת של פשתן דקה...

הגמרא המפרשת את המשנה שמה לב מיד שנרשם במשנה "כנפי יונה" כביטוי לנוצות. היא מסבירה באריכות את הנמשל:

גמרא: אמר רבי ינאי **תפילין צריכין גוף נקי** כאלישע בעל כנפיים. ... ולמה "בעל כנפים"? שפעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה גזירה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו. והיה אלישע מניחם ויוצא לשוק. ראהו קסדור אחד. רץ מפניו ורץ אחריו. וכיון שהגיע אצלו הקסדור, נטלן אלישע מראשו ואחזן בידו. אמר לו הקסדור: מה זה בידך? אמר לו אלישע: כנפי יונה. פשט אלישע את ידו, ואכן נמצאו כנפי יונה! לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפיים. (גם את ליפוף רצועות התפילין עושים משני צידי הבית בצורת כנפי יונה לזכרו). ובמה שונות כנפי יונה משאר עופות? משום שנמשלה כנסת ישראל ליונה, שנאמר בתהילים: "**כנפי יונה** נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ". מה יונה - כנפיה מגינות עליה, אף ישראל - מצוות מגינות עליהן.

ספר ויקרא פרק כב

(כא) ...תָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ: עֲוֹנָת, או שָׁבוֹר או חָרוּץ...
רש"י: חרוץ - ריס של עין שנסדק או שנפגם:

אלתרמן בביטוי "בירקרק הריסים מפרפרת מפנה אותנו לפסוק במסכת שבת בה עוסק רוב השיר, "כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ". אמנם ירקרק חרוץ הוא זהב עם חריצים, אבל חרוץ הוא גם הריס של העין וכנפי היונה מקבילות ל"מפרפרת". המטרה היא שנבין שתפילין שמצוותן רק ביום ולא בלילה – צריכים גוף נקי. "כפה אדומה" המחזור הנשי שמקורו בנחש-עשוי – בלילה, אינו מאפשר לנשים גוף נקי לגמרי מטומאת עשוי האדום ולכן אינן יכולות להניח תפילין שמצוותן רק ביום שהוא תחומו של יעקב.

במדרש רבה מכונה המחזור הנשי – "שושנה אדומה", הנה הקטע:

מדרש רבה ויקרא פרשה יב פסקה א:

(א) "יין ושכר אל תשת", כמו שכתוב במשלי: "אל תרא יין כי יתאדם". מהו כי יתאדם? כי יתאוה לדם נדה. ... (השיכור) סופו שאשתו אומרת לו: "כשושנה אדומה ראית" ואינו פורש!

והנה גם הציטוט מויקיפדיה לגבי האגדה המקורית אודות "כפה אדומה":

"האגדה 'כיפה אדומה' הייתה מסופרת בתקופות מוקדמות על ידי האם לבנותיה, בתחילת גיל הבשלות המינית. המסר של הסיפור היה: עכשיו, כאשר יש לך כיפה אדומה, קרי וסת, עליך להיזהר מזאבים, משמע גברים".

...

שלוש הנקודות אחרי מפרפרת אומרות לנו שתם הקטע הראשון של בית רביעי והמשך עובר להיבט אחר – למעשה לסיום תקופת כיפת השמיים האדומה שבתחילת השיר.

ועינינו עצמנו -- ולפתע נביט

והנה כבר חשכה הצמרת

בהמשך להתחלת השיר, ישנה שיטה נוספת להגדרת בין השמשות - שיטת רבי יוסי. מדובר בזמן קצרצר שאורכו כמו מצמוץ עדין של העין, כשעוצמים אותה עדיין קיים אור קלוש בשמיים האדומים ומיד כשפוקחים אותה מחדש – כבר לילה. אורך המצמוץ אליבא דאלתרמן – כאורך שני מקפים (--)...

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לד עמוד ב:

ואיזהו בין השמשות?...רבי יוסי אומר: בין השמשות **כהרף עין** (רש"י - כשיעור קריצת עין, ברפיון ולא בחזקה), זה (לילה) **נכנס וזה יוצא**, ואי אפשר לעמוד עליו.

הצמרת

לאנשים שאינם בקיאים בתצפיות אותן קבעו חכמים לגבי בין השמשות – עדיף שידליקו נרות שבת מבעוד יום. סימן נוח לזמן ההדלקה הוא "כשהחמה בראשי האילנות". בימינו – זמן הדלקת נרות לפי השיטה המחמירה של ירושלים.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לה עמוד ב

אמר ליה רבא לשמעיה (לעוזר שלו): אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן (אתם, שאינכם בקיאים בשיעורים שקבעו חכמים לגבי בין השמשות), אדשימשא **אריש דיקלי** (כבר ביום ו' כשהשמש **בצמרות הדקלים**) - אתלו שרגא (הדליקו נרות שבת).